

‘Laissez-Faire, Laissez-Passer’: Φιλελεύθερη προσέγγιση

Κεφάλαιο 3

Τι θα καλύψουμε στο κεφάλαιο αυτό;

- Βασικά στοιχεία φιλελεύθερης προσέγγισης
- Σύνδεση της ανόδου του φιλελευθερισμού (σήμερα) με τις ιστορικές ρίζες της φιλοσοφίας αυτής της θεώρησης
 - Από Γαλλία του 18ου, στην Αγγλία του 19ου, στην σημερινή εποχή
 - Βασικές ιδέες μεγάλων πολιτικο-οικονομολόγων όπως οι A Smith, D Ricardo, J.M. Keynes, F.A. Hayek, M. Friedman

«Φιλελεύθερος»

- Στις ΗΠΑ ο όρος «φιλελεύθερος» χρησιμοποιείται για κάποιον που πιστεύει σε ένα ισχυρό και ενεργό ρόλο του κράτους στην κοινωνία («προοδευτικοί»)
- Είναι ειρωνικό ότι πέραν των ΗΠΑ ο όρος φιλελευθερισμός σημαίνει ακριβώς τις αντίθετες ιδέες και πρακτικές («συντηρητικοί»):
 - φοβούνται τον παρεμβατικό ρόλο του κράτους
 - Ελευθερία, ατομικά δικαιώματα, ελεύθερες αγορές

2. Οι Ρίζες της Φιλελεύθερης Προσέγγισης

Κεντρική ιδέα και φύση του ανθρώπου

- Κεντρική ιδέα φιλελευθερισμού: ελευθερία μέσα στο πλαίσιο του νόμου
- Άτομα και κράτος από πολύ διαφορετική σκοπιά από την θεωρία του μερκαντιλισμού που βλέπει τα άτομα ως επιθετικά, ανταγωνιστικά και καχύποπτα
 - Κοινωνία αθροιστικά μηδενικού αποτελέσματος
- Έμφαση στην πλευρά της ανθρώπινης φύσης που είναι ειρηνική, συνεργάσιμη και δημιουργικά ανταγωνιστική, ενώ οδηγείται από την αιτία και όχι το συναίσθημα (ορθολογισμός)
 - οι άνθρωποι ενδιαφέρονται για το ατομικό συμφέρον και αυτό δεν είναι μειονέκτημα
 - Κοινωνία είναι θετικό αθροιστικά παιχνίδι, π.χ., ανταλλαγή

Φιλελεύθερη προσέγγιση και το κράτος

- Τονίζει την αρνητική πλευρά του κράτους
- Όχι τελείως αντικρατική αλλά περιορισμός του ρόλου και της δύναμης της κεντρικής διοίκησης
- Βλέπουν την ένταση στη σχέση κράτους αγοράς ως αποτέλεσμα σύγκρουσης εξαναγκασμού και ελευθερίας, εξουσίας και ατομικών δικαιωμάτων, αυταρχισμού και ορθολογισμού
- Αντιδρώντας στον αυταρχισμό της εκκλησίας και της πολιτικής εξουσίας, κληρονομιά της φεουδαρχικής εποχής, οι πρώτοι φιλελεύθεροι είδαν ένα είδος σωτηρίας στην ατομική ελευθερία, στην οικειοθελή συνεργασία και στην ορθολογική σκέψη
- Ελεύθερη αγορά και δημοκρατική κυβέρνηση βασικά συστατικά

3. Η Πολιτική-Οικονομία του Φιλελευθερισμού

«laissez-faire laissez passer»

- Ο ρόλος του κράτους πρέπει να περιορίζεται στον ελάχιστο αριθμό ενεργειών, που τα άτομα δεν μπορούν μόνο τους να κάνουν, όπως στην οικοδόμηση ενός συστήματος δικαίου, στην οργάνωση της στρατιωτικής άμυνας, στην έκδοση χρήματος
- Η φιλελεύθερη αντίληψη για την ανθρώπινη φύση είχε αναπτυχθεί στο έργο του Α. Σμιθ όπου απέκτησε το φημισμένο όνομα «αόρατο χέρι»
 - Συχνά επιδιώκοντας το ατομικό τους συμφέρον οι άνθρωποι προωθούσαν το κοινωνικό συμφέρον
 - Η εμπειρία δεν τον έπειθε πως αυτοί που προσπαθούσαν να επηρεάσουν το εμπόριο μέσω κρατικών πολιτικών τελικά το πετύχαιναν

Αισιόδοξος για την φύση των ατόμων

- Οι αντιλήψεις του Smith περιγράφουν την ιδανική οργάνωση της κοινωνίας της καλοσύνης και της αγάπης
- Για κάποιους ήταν μη ρεαλιστικός και υπερβολικά αισιόδοξος για την ανθρώπινη φύση αλλά όχι και ρομαντικός, π.χ., είχε γράψει ότι
 - άτομα του ίδιου επαγγέλματος συναντούν το ένα το άλλο, οι συζητήσεις των οποίων πάντα καταλήγουν σε μια συνωμοσία απέναντι στο δημόσιο, π.χ. με μια αύξηση των τιμών

Διάχυση της δύναμης

- Η φιλελεύθερη προσέγγιση στην πολιτική αναπτύχθηκε κυρίως μέσα από τα γραπτά του Άγγλου John Locke και του Αμερικανού Thomas Jefferson και εστιάζεται πρωτίστως στα ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες
- Πώς επιλύονται οι διαφωνίες στην κοινωνία;
 - Συγκέντρωση οικονομικής δύναμης στην αγορά (μονοπώλια) και πολιτική δύναμη του κράτους σε τυράννους οδηγούν σε συγκρούσεις και λύσεις εις βάρος κάποιων
 - Γι' αυτό η διάχυση της δύναμης στην αγορά και στο κράτος με εξασφαλισμένα δικαιώματα και ελευθερίες οδηγούν σε ειρηνική επίλυση
 - Αισιόδοξοι για την ανθρώπινη φύση όσο η δύναμη διαχέεται στην αγορά και την κοινωνία και περιορίζεται η διαφθορά

4. Φιλελευθερισμός και Οικονομική Ορθοδοξία

Οι βασικές αξίες του καπιταλισμού και φιλελευθερισμού

- Οι αγορές *συντονίζουν* την οικονομική δραστηριότητα
- Αγορές υπάρχουν για γη, εργασία, αγαθά και χρήμα
- Ο ανταγωνισμός *ρυθμίζει* την οικονομική δραστηριότητα και ο εγωκεντρισμός χαρακτηρίζει την συμπεριφορά του καταναλωτή (ατομικισμός)
- Ελευθερία του επιχειρείν
- Ατομική ιδιοκτησία

Σύνολο αρχών με πολλές μορφές

- Η φιλελεύθερη αντίληψη στην Πολιτική Οικονομία ενσωματώνεται στον κλάδο της οικονομικής όπως αναπτύχθηκε στις ΗΠΑ και τη Δ. Ευρώπη
- Σύνολο παραδοχών και πεποιθήσεων με πολλές μορφές:
 - κλασικός, νεοκλασικός, μονεταριστικός, αυστριακός, θεωρία ορθολογικών προσδοκιών, ακόμα και η θεωρία του Keynes
 - Μία άκρη: προβάδισμα στην ισότητα, κοινωνική δημοκρατία και κρατικός παρεμβατισμός
 - Άλλη άκρη: έμφαση στην ελευθερία και μη παρεμβατισμός
- Όλες όμως πιστεύουν πως ο μηχανισμός των τιμών είναι τα πιο αποτελεσματικά μέσα για την οργάνωση των εγχώριων και διεθνών οικονομικών σχέσεων

Προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του οικονομικού φιλελευθερισμού

- Ο θεσμός της αγοράς εμφανίζεται αυτόματα
- Τα ανθρώπινα όντα είναι από τη φύση τους οικονομικά όντα
- Η αγορά αυξάνει την οικονομική αποδοτικότητα, μεγιστοποιεί την μεγέθυνση και προάγει την οικονομική ευημερία (όφελος ατομικών καταναλωτών)
- Το ελεύθερο εμπόριο (ανοικτές αγορές) αυξάνουν την ποικιλία των αγαθών

Ορθολογικότητα και διαχωρισμός πολιτικής και οικονομικής

- Η ορθολογική συμπεριφορά του ατόμου και της επιχείρησης αποτελεί την βάση της οικονομίας
- Η συμπεριφορά θεωρείται ότι προσδιορίζεται από ένα σύνολο νόμων που είναι απρόσωποι και πολιτικά ουδέτεροι
- Επομένως η Οικονομική και η Πολιτική πρέπει να διαχωριστούν σε δύο ξεχωριστές σφαίρες.

Αυτοματισμός και κανόνες της αγοράς

- Ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης δημιουργούν μια πανίσχυρη τάση προς την ισορροπία και την εγγενή σταθερότητα
- Στο υπόβαθρο του ανταγωνισμού παραγωγών και καταναλωτών στην αγορά βρίσκεται μια βασική μακροχρόνια αρμονία συμπεριφέροντων
- Κανονιστική βάση που πλέον αγκαλιάζει μεγάλο μέρος του πλανήτη: πώς πρέπει να οργανωθεί η κοινωνία και να συμπεριφέρονται οι άνθρωποι για την σωστή λειτουργία της αγοράς

Σμιθ, ο κυνικός και ηθικολόγος

- υπερβολικά απλοϊκή η εικόνα που παρουσιάζεται για τον Σμιθ
- συγγραφέας του *Ο πλούτος των Εθνών* είχε γράψει και την *Θεωρία των ηθικών συναισθημάτων*
- Διαφοροποιήσεις από την άκριτη υπεράσπιση του καπιταλισμού
 - ο ρόλος του κράτους, τα κίνητρα και συμπεριφορά των καπιταλιστών, ηθικά ζητήματα

Σμιθ και κράτος

- ήταν καχύποπτος για τα κίνητρα των καπιταλιστών θεωρώντας πως τα 'ιδιωτικά συμφέροντα' συχνά επηρεάζουν την βουλή και την νομοθεσία, π.χ., άδειες αποκλειστικότητας, ταρίφες και ποσοτώσεις
- δεν ήθελε το κράτος να κατευθύνει επενδύσεις αλλά φοβόταν την προσοδοθηρία, το κράτος έπρεπε να εξασφαλίζει τους κανόνες του ανταγωνισμού
- ο ανταγωνισμός μας ωθεί να συμπεριφερόμαστε με ειλικρίνεια και με συναίσθηση του δικαίου καθώς σε εμπορική κοινωνία η φήμη έχει κυρίαρχο ρόλο

5. Η Φιλελεύθερη άποψη για τις Διεθνείς Σχέσεις

Διεθνείς σχέσεις ως πεδίο αμοιβαίων πλεονεκτημάτων

- Οι φιλελεύθεροι τείνουν να επικεντρώνονται στο πεδίο όπου τα εθνικά κράτη δείχνουν το συνεργάσιμο, ειρηνικό και δημιουργικό χαρακτήρα τους διαμέσου ενός αρμονικού ανταγωνισμού
- Το διεθνές εμπόριο κατανοείται ότι επιφέρει αμοιβαία πλεονεκτήματα, ενώ δεν προκαλεί κανενός είδους βίαιο ανταγωνισμό για την απόκτηση πλούτου και δύναμης

Διεθνές εμπόριο

- Αντίθετοι με τους περισσότερους κρατικούς περιορισμούς στο διεθνές εμπόριο
- Οι δασμοί που οι μερκαντιλιστές έβλεπαν ως εργαλείο συγκέντρωσης δύναμης και πλούτου ήταν καταδικαστέοι από τον Smith
- Ο φιλελευθερισμός του David Ricardo (1772-1823) εκφράστηκε κυρίως με τη διαφωνία του ενάντια στο νόμο των σιτηρών που περιόριζε το εμπόριο αγροτικών προϊόντων ανάμεσα στην Αγγλία και στις άλλες χώρες

Το εμπόριο αυξάνει την αποτελεσματικότητα και την ειρήνη

- Βασική ιδέα του Ricardo ήταν ότι κάτω από ένα σύστημα τελείως ελεύθερου εμπορίου, κάθε χώρα θα εξειδικεύσει το διαθέσιμο κεφάλαιο και την εργασία της στις δραστηριότητες εκείνες που είναι περισσότερο κερδοφόρες για αυτήν
- Το εμπόριο και οι οικονομικές συναλλαγές είναι πηγή ειρηνικών σχέσεων μεταξύ των εθνών, γιατί τα αμοιβαία οφέλη του εμπορίου και η διευρυμένη αλληλεξάρτηση μεταξύ των εθνικών οικονομιών τείνουν να ενισχύουν τις σχέσεις συνεργασίας

Το εμπόριο αυξάνει την αποτελεσματικότητα και την ειρήνη

- οι ατομικές δραστηριότητες στη σφαίρα της παραγωγής, της χρηματοδότησης και της γνώσης δημιουργούν τόσο ισχυρούς δεσμούς αμοιβαίων πλεονεκτημάτων μεταξύ των χωρών όπου το ζήτημα της ασφάλειας είναι περίπου αδιάφορο στη φιλελεύθερη προσέγγιση (άλλο 'αόρατο χέρι')
- Οι χώρες γίνονται μέρη μιας παγκόσμιας κοινωνίας
- Οι διεθνείς οργανισμοί (ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, ΠΟΕ) και τα Ηνωμένα Έθνη παρέχουν οικονομική ελευθερία στις παγκόσμιες αγορές και ένα δημοκρατικό, διεθνές σύστημα διακυβέρνησης

6. Ο Βρετανικός Νόμος των Σιτηρών

Ο Βρετανικός Νόμος των Σιτηρών

- Το Βρετανικό Κοινοβούλιο αποφάσισε να ενεργοποιήσει το Νόμο περί Σιτηρών το 1815
- Νόμος ήταν ένα σύστημα δασμών και περιορισμών που στόχευαν στον περιορισμό εισαγωγών προϊόντων διατροφής στην Μ.Β.
- Η αντιπαράθεση γύρω από το νόμο κράτησε μέχρι το 1846 (κλασικό παράδειγμα ΔΠΟΙ σύγκρουσης φιλελευθερισμού και мерκαντισμού)

Για ποιό λόγο;

- Γιατί η Βρετανία επιδίωκε τον περιορισμό των εισαγωγών από τις ΗΠΑ και άλλες χώρες;
- Επίσημο επιχείρημα: για να είναι αυτάρκης
- Άλλος λόγος: δικαίωμα ψήφου δεν ήταν καθολικό αλλά βάση των εκτάσεων γης
 - Οπότε το κοινοβούλιο αντιπροσώπευε τα μεγάλα αγροτικά συμφέροντα και ιδιοκτήτες γης
 - Οι διευρυνόμενες βιομηχανικές πόλεις και τα ανερχόμενα βιομηχανικά συμφέροντα δεν αντιπροσωπεύονταν στο κοινοβούλιο

Καταστροφικός για τα βιομηχανικά συμφέροντα

- Ο νόμος των σιτηρών έμμεσα πίεζε τους μισθούς προς τα πάνω (οπότε μείωση κερδών)
- Μειώνοντας τις βρετανικές εισαγωγές περιόριζε τις βιομηχανικές εξαγωγές προς τις χώρες που επιβάλλονταν οι περιορισμοί
- Οι βιομηχανική τάξη υιοθετούσε την φιλελεύθερη προσέγγιση
- Το 1832 άλλαξε το σύστημα εκλογής και τελικά το 1846 καταργήθηκε ο νόμος των σιτηρών που ήταν μια νίκη των φιλελεύθερων απέναντι στους мерκαντιστές και η αύξηση των εξαγωγών πυροδότησε την ανάπτυξη

Αλληλεπίδραση κράτους και αγοράς

- Ο νόμος των σιτηρών απεικονίζει τη δυναμική αλληλεπίδραση κράτους και αγοράς
- Αλλαγές στη δομή της παραγωγής και του πλούτου οδήγησαν σε αλλαγές στη διανομή της κρατικής δύναμης

7. J

Εξέλιξη του

John Stuart Mill

- Σημαντική συμβολή στην εξέλιξη των φιλελεύθερων ιδεών είχε ο J.S. Mill
- κατανοούσε το φιλελευθερισμό ως μια μεταρρυθμιστική, αλλά ταυτόχρονα καταστροφική δύναμη που αποδυνάμωνε τη κεντρική εξουσία και το κράτος, ενώ ανέπτυξε την ατομική ελευθερία στις ΗΠΑ και την Ευρώπη
- το κράτος θα πρέπει να προχωρά σε περιορισμένη και επιλεκτική δράση, έτσι ώστε να συμπληρώνει την αγορά, να διορθώνει τις αποτυχίες και τις αδυναμίες της αγοράς
- το Κράτος πρέπει να ασκεί πολιτική 'laissez-faire' στις περισσότερες περιπτώσεις της οικονομικής δραστηριότητας
 - Υποστήριξη των φτωχών για την εκπαίδευση με υποτροφίες και με 'πρότυπα' δημόσια σχολεία, αλλά όχι δημόσια παιδεία
 - Επιθυμούσε κρατική παρέμβαση κατά των ανισοτήτων της αγοράς

Αναπάντητα

- Δεν μπόρεσε να απαντήσει το «πού, πότε και πόσο κρατική παρέμβαση»
- Πότε το ορατό χέρι του κράτους αιτιολογείται ως αντικαταστάτης του αόρατου χεριού της αγοράς;
- Παραμένουν κεντρικά ζητήματα της σύγχρονης πολιτικής οικονομίας

8. Ο Πόλεμος, η Ύφεση και Ο

Keynes

- Η Κεϊνσιανή θεωρία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα υποσύνολο της φιλελεύθερης παράδοσης
- Στο πνεύμα του αόρατου χεριού αλλά με ρόλο για δημιουργική και σταθεροποιητική παρέμβαση από το κράτος στην αγορά
- Ιστορικό πλαίσιο:
 - Α' Παγκόσμιος πόλεμος (κακές συνέπειες μερκαντισμού)
 - Άνοδος Μαρξισμού-Λενινισμού στην Σοβιετική Ένωση
 - Παγκόσμια οικονομική κρίση του 1930 (απομυθοποίηση του αόρατου χεριού)

Αποτυχία του αόρατου χεριού

- Για τον Keynes τα άτομα και οι αγορές λαμβάνουν λάθος αποφάσεις υπό καθεστώς αβεβαιότητας
- Αντίθετο μήνυμα από 'αόρατο χέρι': τα άτομα και οι επιχειρήσεις μπορούν να δρουν ορθολογικά αλλά σε συλλογικό επίπεδο να επικρατεί ανορθολογισμός και καταστροφή
- Η διαχείριση της άγνοιας, του ρίσκου και της αβεβαιότητας δεν μπορεί να γίνει εύκολα σε ατομικό επίπεδο
 - Το παράδοξο της φειδούς
 - Μόνο η συλλογική δράση του κράτους κάνει την διαφορά

Κράτος ως σταθεροποιητής

- Το Κράτος θα μπορούσε και θα έπρεπε να χρησιμοποιήσει τη δύναμη του για να βελτιώσει τη λειτουργία της αγοράς, αλλά όχι διαμέσου επιθετικών, εθνικιστικών, μερκαντιλιστικών πολιτικών, ούτε μέσω του κομμουνισμού
- Ο Keynes ήταν υπέρ της ελεύθερης αγοράς κυρίως στο διεθνές εμπόριο αλλά παρεμβατικός σε εθνικό επίπεδο
- Αμφισβήτησε και τον ορθολογισμό των ατόμων, εκτιμώντας πως η χρηματιστηριακή κρίση του 1929 ήταν μια επίπτωση του «ζωώδους ενστίκτου»

Keynes διεθνούς εμπορίου

- Ο σχεδιασμός του διεθνούς νομισματικού συστήματος έγινε στις διαπραγματεύσεις του Bretton Woods μετά το τέλος του Β' παγκόσμιου πολέμου
- Το Bretton Woods ήταν ένα διεθνές πολιτικό και οικονομικό σύστημα συμφωνιών και θεσμών: δημιουργία του ΔΝΤ, Παγκόσμιας Τράπεζας και Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (GATT)
- Το σύστημα αυτό δημιούργησε ένα καθεστώς ελεύθερου διεθνούς εμπορίου

Bretton Woods

- Για να μπορούν τα εθνικά κράτη να ασκούν μακροοικονομική πολιτική στα πλαίσια του ελεύθερου εμπορίου θεωρούσε απαραίτητη την επιβολή περιορισμών στην κίνηση του κεφαλαίου
- Το διεθνές νομισματικό σύστημα έμοιαζε με *συμβιβασμό* ανάμεσα στο κράτος και την αγορά
- Το διεθνές σύστημα του Bretton Woods αποτέλεσε μια θεμελιακή αλλαγή στο φιλελευθερισμό

Ενσωματωμένος Φιλελευθερισμός

- ισχυρές διεθνείς αγορές υπό κοινωνικούς και πολιτικούς περιορισμούς που αντανάκλυσαν τις εθνικές προτεραιότητες έγινε η κυρίαρχη ΔΠΟΙ αντίληψη από το 1930 έως το 1970
- Η κρατική παρέμβαση στην οικονομία ήταν πολύ πιο εκτεταμένη με σημαντικά προγράμματα για φτώχεια και περίθαλψη (και στην Σουηδία δημοκρατικό-σοσιαλισμός)
- Τέλη του '60 αυξήθηκε ο προστατευτισμός καθώς μετακινήθηκε ο οικονομικός δυναμισμός στην Δυτική Ευρώπη και Ιαπωνία, μειώνοντας την διάθεση των ΗΠΑ να διατηρήσουν (πληρώνουν) το ελεύθερο εμπόριο και το διεθνές χρηματοοικονομικό σύστημα του Bretton Woods

9. Συντηρητισμός: η Αναζωπύρωση του Κλασικού Φιλελευθερισμού

Η αναζωπύρωση του κλασικού φιλελευθερισμού

- Ο Κεϊνσιανός συμβιβασμός κράτους και αγοράς κυριάρχησε στη ΔΠΟΙ μεταξύ των δεκαετιών του 1930 και του 1970
- ο όρος φιλελεύθερος ταυτίστηκε περισσότερο με την κρατική παρέμβαση στην οικονομία ενώ ο κλασικός φιλελευθερισμός (Smith) ταυτίστηκε με τον συντηρητισμό
- Ο αυξανόμενος ρόλος του κράτους στις σοσιαλιστικές χώρες και στις 'φιλελεύθερες' βιομηχανικές χώρες προκάλεσε την επανεμφάνιση του 'κλασικού φιλελευθερισμού'
 - F. A. Hayek (1899-1992) και M. Friedman (1912-)

Κατάρρευση Κεϊνσιανισμού (1970) και κυριαρχία κλασικού φιλελευθερισμού

- Hayek (1944) “The Road to Serfdom”
 - Σοσιαλισμός και αυξανόμενη κρατική παρέμβαση αποτελούν βασικές απειλές στην ατομική ελευθερία
 - Αναζήτηση μιας μικρής οικονομικής ασφάλειας μέσω κρατικής παρέμβασης οδηγεί σε μεγαλύτερη ζήτηση και γιγάντωση του κράτους και περιορισμό της ατομικής ελευθερίας
- Friedman “Capitalism and Freedom”
 - Επιστρέφει πίσω στον A. Smith και θεωρεί την συγκέντρωση δύναμης στο κράτος μεγαλύτερη απειλή για την ελευθερία

10. Ρήγκαν, Θάτσερ και οι Νεοσυντηρητικοί

1980: Νεοσυντηρητισμός

- Μάργκαρετ Θάτσερ και Ρόναλντ Ρήγκαν
- Προτείνουν περιορισμό της κρατικής παρέμβασης (εκτός από το χώρο της ασφάλειας) και αύξηση της ελεύθερης αγοράς
- μείωση του κρατικού ελέγχου σε ιδιωτικές δραστηριότητες
- Μειώσεις φόρων (κυρίως στα υψηλά εισοδήματα)
- Απορρύθμιση στη Βρετανία με δραματική μείωση κρατικής ιδιοκτησίας (Ιδιωτικοποιήσεις)

Εξάπλωση του νεοσυντηρητισμού

- Η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού οδήγησε σε ανανέωση των φιλελεύθερων πολιτικών σε όλο το κόσμο
- Απορρύθμιση των αγορών και ιδιωτικοποιήσεις ήταν οι πιο διαδομένες πολιτικές του 1990 στην Ευρώπη, την Αμερική, την Ασία, την Αφρική
- Η δύναμη του νεοσυντηρητισμού παραμένει πανίσχυρη και σήμερα αν και υπέστη σημαντικό πλήγμα με το κραχ του 2009

Δεκαετίες 1990 και 2000: νεοφιλελευθερισμός και παγκοσμιοποίηση δέχονται επίθεση

- πολλοί πίστευαν πως η παγκόσμια ανάκαμψη μετά το 1992 οφειλόταν στην απορρύθμιση των αγορών και στις ιδιωτικοποιήσεις
- Στα μέσα του 1990 αυξήθηκαν οι κριτικές ειδικά για την παγκοσμιοποίηση (που οδηγούσε στην καταστρατήγηση ανθρώπινων δικαιωμάτων, περιβαλλοντική φθορά, ανισότητα, κ.α.)
- Μεγάλες υφέσεις στο Μεξικό (1994), Ρωσία (1996), Νοτιοανατολική και Ανατολική Ασία (1997 και 1998) προβλημάτισαν πολλούς για τα οφέλη της απορύθμισης και την ελεύθερη μαζική διακίνηση του κεφαλαίου

Νέες κριτικές από υποστηρικτές της παγκοσμιοποίησης

- Joseph Stiglitz: οι πολιτικές του ΔΝΤ δυσχεραίνουν τις αναπτυσσόμενες χώρες να ξεφύγουν από τα χρέη και να αξιοποιήσουν τα θετικά της παγκοσμιοποίησης
- Dani Rodrik: υπερβολικές δόσεις ελεύθερου εμπορίου και διακίνησης κεφαλαίου απειλή για τις δημοκρατίες (οι αγορές πρέπει να ενσωματώνονται σε κοινωνικές δομές για να λειτουργήσουν σωστά)
- Thomas Friedman: στο βιβλίο του *Επίπεδο, Ζεστό και Συνωστισμένο* παρουσιάζει τους κινδύνους στο περιβάλλον και προτείνει κρατική παρέμβαση για υποστήριξη πράσινης τεχνολογίας

Η χρηματοοικονομική κρίση: καρφή στην καρδιά ή απλά μια αμυχή

- Από το κραχ του 1929 δεν υπήρξε άλλο γεγονός μέχρι την κρίση του 2007 που να δημιουργήσει τέτοιο χάσμα μεταξύ του *laissez faire* και της παρεμβατικής άποψης
- ακόμα και ο πρώην διοικητής της κεντρικής τράπεζας ΑΠΑ Alan Greenspan των ΗΠΑ, μεγάλος υπερασπιστής της αυτορύθμισης, είπε πως πρέπει να παρθούν μέτρα για να περιοριστεί η τάση για ανάληψη υπερβολικού ρίσκου
- Τελικά πολλές τράπεζες και εταιρίες επενδύσεων σε 'ελλειμματικές χώρες' ανέλαβαν υπερβολικό ρίσκο σε ένα ξέφρενο 'wildcat' καπιταλισμό

Μετά την κρίση

- Μετά την κρίση οι ίδιοι που υπερασπίστηκαν την αυτορύθμιση λέγανε πως η παρέμβαση του κράτους με ενίσχυση και διάσωση των τραπεζών είναι ο μόνος τρόπος για διέξοδο από την κρίση
- Η παρέμβαση δεν ήταν για να 'σωθούν οι υπαίτιοι' αλλά η σταθερότητα του νομισματικού συστήματος και να διορθωθούν οι πολιτικές που το κατέστρεψαν
- Πώς συνέβη λοιπόν αυτή η κρίση; Γιατί ανέλαβαν τόσο ρίσκο οι τράπεζες; Πώς κατέρρευσαν οι ιδέες του νεοφιλελευθερισμού τόσο γρήγορα; Ή μήπως δεν έχουν καταρρεύσει;

Μια ξεπερασμένη οικονομική θεωρία και ιδεολογία

- Η αίσθηση ότι οι ΗΠΑ είχαν πλέον ξεπεράσει το κίνδυνο μιας κατάρρευσης τύπου 1929 με τις ‘καλές’ αποδόσεις στην οικονομία μετά το κύμα απορρύθμισης ενίσχυσε την νέο φιλελεύθερη πεποίθηση πως οι αγορές αυτό ρυθμίζονται
- Οι θεωρίες ελεύθερης αγοράς υποεκτίμησαν τις στρεβλώσεις και την ‘μυωπία’ των αγορών
- Παρόλα αυτά παραμένει δημοφιλής η φιλελεύθερη προσέγγιση στην διδασκαλία των οικονομικών. Γιατί;

Γιατί δεν αλλάζουν οι θεωρίες μας;

- Μια τάση να σκεφτόμαστε ομαδικά (‘group think’) καθιστά πιο αργή την μετάβαση σε νέες αντιλήψεις
- Ο James Galbraith θεωρεί πως το laissez-faire έχει ρόλο ενός μύθου που νομιμοποιεί τους θεσμούς
- Οι πολιτικές ‘διόρθωσης και ενίσχυσης’ της αγοράς είναι εύκολο να κατανοηθούν
- Οι πολιτικά και οικονομικά ισχυροί ωφελούνται από την απορρύθμιση και έχουν την δύναμη και τα μέσα

Είμαστε όλοι τώρα

- Με την κρίση οι ετερόδοξοι παρεμβατικοί φιλελεύθεροι πρότειναν:
 - κρατική οικονομική ενίσχυση χωρίς να ανησυχούμε για πληθωρισμό
 - εφαρμογή σκληρότερων ρυθμίσεων στις τράπεζες
 - διάσπαση των μεγάλων τραπεζών
 - καλύτερη διαχείριση της παγκοσμιοποίησης
 - επενδύσεις σε νέες τεχνολογίες για ενέργεια και μεταφορές, υποδομές, παιδεία, και περίθαλψη

Ορθόδοξοι φιλελεύθεροι προτείνουν

- να περιοριστεί η κρατική ενίσχυση στην υποστήριξη τραπεζών, έργα υποδομών, προγράμματα κοινωνικής ωφέλειας
- μείωση ρυθμίσεων σε πολλά μέρη της οικονομίας
- μείωση φόρων στις πλούσιες και μεσαίες τάξεις για ανάπτυξη
- ενίσχυση της παγκοσμιοποίησης

Ορθόδοξοι του οικονομικού φιλελευθερισμού

- Έφταιγε το κράτος για την κρίση: η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ δημιούργησε την φούσκα ακινήτων διατηρώντας τα επιτόκια χαμηλά
- Η κρίση είναι σπάνιο συμβάν και οφείλεται σε λάθος χειρισμούς του κράτους
- Πρέπει να προχωρήσουν οι συζητήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου για μείωση εμποδίων στο εμπόριο
- Η παγκοσμιοποίηση βγάζει τον κόσμο από την φτώχεια (Κίνα και Ινδία)
- Ο καπιταλισμός παραμένει το καλύτερο εκ των εναλλακτικών συστημάτων

11. Η Φιλελεύθερη άποψη για την ηγεμονία

Η θεωρία ηγεμονικής σταθερότητας

- Ερμηνεύει τη λειτουργία της σύγχρονης διεθνούς οικονομίας με άξονα αναφοράς τις διαδοχικές φιλελεύθερες κυρίαρχες δυνάμεις
- μια ανοικτή και φιλελεύθερη οικονομία προϋποθέτει την ύπαρξη μιας ηγεμονικής ή κυρίαρχης δύναμης
- Συντελούν στην ανάπτυξη ισχυρών διεθνών καθεστώτων που οι κανόνες τους είναι σχετικά ακριβείς και αρκετά σεβαστοί

Διεθνής οικονομία ελεύθερης αγοράς

- Φιλελευθερισμός σε αυτήν την θεώρηση συνδέεται με την ύπαρξη μιας διεθνούς οικονομίας η οποία βασίζεται στους κανόνες της ελεύθερης αγοράς
- Χρειάζεται αφοσιωμένη ηγεμονική δύναμη για να φτάσει στην πλήρη ανάπτυξη αυτός ο φιλελευθερισμός
- Διεθνή δημόσια αγαθά: ελεύθερο εμπόριο, ασφάλεια, ειρήνη ή ισοζύγιο δύναμης, αποτελεσματικό σύστημα διεθνών πληρωμών

Τρεις περίοδοι ηγεμονικής σταθερότητας

- Ο ηγεμόνας ωφελείται από την μεγέθυνση και επιτυχία της παγκόσμιας οικονομίας που είναι κίνητρο προσφοράς των δημόσιων αγαθών παρά τους ελεύθερους επιβάτες
- Τρεις περιπτώσεις ηγεμονικής σταθερότητας
 - της Ολλανδίας το 17ο αιώνα
 - της Βρετανίας το 19ο
 - των ΗΠΑ μετά το 2ο παγκόσμιο πόλεμο

Πολλά ερωτήματα

- Τι συμβαίνει όταν δεν υπάρχει ηγεμόνας;
- Είναι οι ΗΠΑ ακόμη ηγεμονική δύναμη;
- Είναι οι ΗΠΑ μια ηγεμονική δύναμη σε πτώση (όπως η Βρετανία στις αρχές του 20ου αιώνα) και ποιες οι συνέπειες;
- Είναι πιθανή μια ηγεμονική συμμαχία δυνάμεων, π.χ. της ΕΕ, ή των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας;
- Τι κίνητρα έχει ο ηγεμόνας;

1. Φιλελεύθεροι: Φιλάνθρωπος ηγεμόνας

- Ηγεμόνας προσφέρει δημόσια αγαθά
- Χρηματοδοτεί το κόστος λειτουργίας του διεθνούς συστήματος
- Οι φιλελεύθεροι κατανοούν σήμερα το ρόλο των ΗΠΑ μεταπολεμικά στη ΔΠΟΙ, συμπεριλαμβανομένου του ρόλου του διεθνούς νομισματικού συστήματος του Bretton Woods και το σύστημα ασφάλειας του NATO σαν παράδειγμα πεφωτισμένου ηγεμόνα στην πράξη

2. Ρεαλιστές: ιδιοτελής ηγεμόνας

- Οι ρεαλιστές βλέπουν την ηγεμονία σαν μέρος μιας мерκαντιστικής στρατηγικής διεθνούς κυριαρχίας
 - ο ηγεμόνας είναι ικανός να καθορίζει τους κανόνες του παγκόσμιου παιχνιδιού των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων, που ευνοούν τα συμφέροντα του έναντι των ανταγωνιστών του
 - Κάνει χρήση της ηγεμονίας για να αποκτήσει πλούτο και δύναμη με πιθανότητα να μετατραπεί σε ιμπεριαλιστική χώρα (μερκαντιστική άποψη)

Πώς ωφελούνται οι ΗΠΑ;

- GATT και ΠΟΕ σύστημα ελεύθερου εμπορίου ωφέλησε την ισχυρότερη βιομηχανική χώρα (μερίδα του λέοντος)
- Σύστημα Bretton Woods έβαλε το δολάριο στο κέντρο της διεθνούς χρηματοδότησης
 - ΗΠΑ μπορούν να τρέχουν μεγάλα εξωτερικά χρέη και να πληρώνουν με απλή έκδοση χρήματος, όταν άλλα κράτη πρέπει να πληρώσουν με πραγματικούς πόρους (π.χ. Μεξικό, Αργεντινή)
- Στο πεδίο της ασφάλειας ισχύει η κυριαρχία των συμφερόντων των ΗΠΑ

3. Θεωρία σύγχρονου διεθνούς συστήματος: ηγεμονία σαν μέρος κυκλικής κίνησης της ιστορίας

- Η θεωρία του σύγχρονου διεθνούς συστήματος βλέπει τη ΔΠΟΙ σαν ένα χώρο αλληλεπίδρασης του βιομηχανικού κέντρου με την αγροτική περιφέρεια
 - Μια πλούσια και ισχυρή χώρα αποκτά τον έλεγχο στο βιομηχανικό κέντρο συνήθως ως αποτέλεσμα ενός παγκοσμίου πολέμου
 - Τελικά ο ηγεμόνας αποδυναμώνεται προκαλώντας μια περίοδο με πολλά σημαντικά κράτη του κέντρου να σχηματίζουν μια ισορροπία δυνάμεων
 - Η ισορροπία κάποια στιγμή αποσταθεροποιείται, ακολουθεί πόλεμος και ένας νέος ηγεμόνας εμφανίζεται.